

Vrijdag 10 mei 2019

TivoliVredenburg - Grote Zaal - 20.15 uur

ORKEST VAN DE ACHTTIENDE EEUW

Gustavo Gimeno, dirigent

Jean-Guihen Queyras, cello

Robert Schumann 1810-1856

Eerste symfonie in Bes opus 38 'Frühling' (1841)

Andante un poco maestoso; Allegro molto vivace

Larghetto - attacca

Scherzo: Molto vivace - Trio I - Trio II

Allegro animato e grazioso

Celloconcert in a opus 129 (1850)

Nicht zu schnell; Langsam; Sehr lebhaft

Pauze

Tweede Symfonie in C opus 61 (1845-1847)

Sostenuto assai; Allegro, ma non tanto

Scherzo: Allegro vivace

Adagio espressivo

Allegro molto vivace

Schumann, de symfonicus: het begin

Een literaire loopbaan of een muzikale? Het heeft lang geduurd alvorens Robert Schumann het wist. Uiteindelijk won de muziek. Als componist zou hij in de eerste tien jaar exclusief solowerken voor klavier componeren, de piano was zijn eigen instrument. Hij zag hier echter zelf de beperking van in en droomde van symfonieën. Als negentienjarige had hij op dit terrein weleens een poging ondernomen, maar over deze (onvoltooide) 'Zwickauer symfonie' was hij niet tevreden, reden om het stuk terug te trekken. Zoals zo vaak bij Schumann was het wachten op een katalysator. Die kwam en heette Schubert, hoewel die al in 1827 was overleden. Hij was Schumanns grote held. In Wenen, ten huize van Schuberts broer Ferdinand, ontdekte Schumann de partituur van de Grote symfonie in C. Hij stuurde het werk naar Mendelssohn, die er eind 1839 in Leipzig de eerste uitvoering van gaf. Schumann woonde een repetitie bij en bracht in complete euforie verslag uit aan zijn verloofde Clara Wieck. Hij repte over een 'hemelse lengte', vergeleek deze symfonie van

Schubert met een 'dikke roman in vier delen' en verzuchtte: 'Ik was volkomen gelukkig en zou slechts willen dat jij mijn vrouw was en dat ik zelf zulke symfonieën kon schrijven.' Zijn Eerste Symfonie schetste hij in vier dagen, tussen 23 en 26 januari 1841. Iets minder dan een maand later was de partituur gereed. 'De symfonie heeft me zoveel uren van puur geluk bezorgd', schreef hij in zijn dagboek. 'Ik ben mijn beschermengel dankbaar die me met zoveel gemak een groot werk heeft laten schrijven, in zo'n korte tijd.' Op 31 maart dirigeerde Mendelssohn de première, die positief werd ontvangen. De symfonie kreeg de bijnaam *Frühling*, 'Voorjaar'. Volgens Clara was de titel geïnspireerd door het Frühlingsgedicht van Adolf Böttger. Dit is een interessant gegeven omdat dit gedicht eindigt met de tekst 'O wende, wende deinen Lauf / Im Thale blüht der Frühling auf!' (O maak nu, maak nu rechtsomkeert / in het dal bloeit het voorjaar op.) Deze woorden passen precies op het triomfantelijke fanfaremotief waarmee de symfonie begint.

Van lentegevoelens is deze symfonie doordeesemd. Aanvankelijk gaf Schumann elk van de vier delen een titel, respectievelijk 'het begin van de lente', 'avond', 'blijje speelkameraadjes' en 'afscheid van de lente'. De componist schrapte deze poëtische titels echter omdat hij niets buiten-muzikaals had geschilderd en vond dat de muziek geen referenties nodig had. In het eerste deel leidt de langzame inleiding door een geleidelijke versnelling als vanzelf naar een tintelend *Allegro vivace*. Het eerste thema hiervan begint met het melodische motief dat ook in de openingsmaten heeft geklonken (toonherhalingen, dan een dalende terts, gevolgd door stapsgewijze terugkeer). In sterk vertraagde vorm keert het terug als thema van het melancholieke, langzame tweede deel (maar dan voorzien van een opmaat). Aan het eind van het tweede deel spelen trombones een motief dat even later voeding geeft aan het hoofdthema van het derde deel, het *Scherzo*. Dergelijke cyclische principes paste de componist ook toe in zijn klavierwerken.

Schumann, de symfonicus: het vervolg

Schumanns componeren ging vaak gepaard met vlagen, periodes waarin hij op één genre gefocust was. Na het succes van de Eerste Symfonie had hij zo de smaak te pakken, dat hij in september een volgende componeerde (eveneens in vier dagen) die op 6 december in première ging. Het stuk had echter minder succes. Meer dan tien jaar later zou hij deze symfonie grondig omwerken en publiceren als de Vierde. Het betekent dat de symfonie die we tegenwoordig als de Tweede kennen en die vanavond op het programma staat, in feite zijn derde was. Vergeleken met de periode waarin de Frühlings-Symfonie ontstond, verkeerde Schumann bij het componeren hiervan in geheel andere omstandigheden. Ervoer hij in 1841 na zijn huwelijk met Clara een van de gelukkigste periodes van zijn leven, toen hij in december 1845 de Tweede symfonie schetste, had hij last van fysieke en psychische problemen.

Pas tijdens het componeren van de finale begon hij zich wat beter te voelen. Het stuk als geheel herinnerde hem aan die donkere tijd. Hij meende dat de moeilijke omstandigheden aan het resultaat af te horen waren, maar daarin kunnen we hem moeilijk gelijk geven. In geen enkel opzicht doet het stuk onder voor de andere symfonieën. Schumanns vriend en bewonderaar Johannes Brahms beschouwde de Tweede zelfs als zijn favoriet.

Opnieuw lijkt de Grote symfonie in C van Schubert de trigger te zijn geweest om met het componeren van een symfonie te beginnen. Schumann hoorde Schuberts meesterwerk op 9 december 1845 en toog vrijwel onmiddellijk daarna aan het werk. Hoewel de schetsen aan het eind van die maand gereed waren, zou het uitwerken ervan nog tot oktober in beslag nemen. Zijn werkmanuscript, vol doorhalingen en revisies, laat zien hoeveel moeite de definitieve totstandkoming hem heeft gekost. Anders dan bij de Eerste Symfonie componeerde Schumann niet meer aan het klavier. Het symfonische bouwwerk doet dan ook minder klaviermatig en meer geconstrueerd aan.

Deze keer koos hij voor dezelfde toonsoort als Schubert: C-groot. Net als zijn Eerste Symfonie laat Schumann zijn Tweede beginnen met een langzame inleiding, maar deze is nu breder van opzet. Het markante motief van de koperblazers in de beginmaten, beginnend met een stijgende kwintsprong, zal aan het eind van het *Scherzo* opnieuw klinken en aan het slot van de finale eveneens, wat de symfonie een cyclisch karakter geeft. Het *Allegro ma non troppo* wordt gedomineerd door een obsessief gepuncteerd ritme en ook het *Scherzo* heeft iets koortsachtigs. Het *Adagio espressivo* is het gevoelige hart, een romance voor orkest met een melancholieke zangerig hoofdthema dat eerst door de violen wordt gespeeld, waarna houtblaasinstrumenten er bezit van nemen. Als de mars-achtige finale aanbreekt, voelt de luisteraar met terugwerkende kracht van het donker naar het licht meegevoerd te zijn.

Celloconcert: 'romantiek, schwung, frisheid en humor'

Componeerde Schumann zijn Eerste Symfonie in Leipzig en de Tweede in Dresden, zijn Celloconcert ontstond tijdens de laatste periode van zijn leven in Düsseldorf, waar hij in 1850 muziekdirecteur werd. Die benoeming bracht hem zoveel inspiratie, dat hij nog datzelfde najaar het Celloconcert componeerde en ook zijn Derde Symfonie, de 'Rheinische'. In zijn jonge jaren had hij zelf cello gespeeld, het instrument kon rekenen op zijn bijzondere liefde. Het Celloconcert, met drie delen die zonder onderbreking in elkaar overgaan, is er een bewijs van. In het langzame middendeel voegt zich in het orkest zelfs een tweede solocello bij de solist. Clara prees het werk om 'de romantiek, de schwung, de frisheid en de humor', om de manier waarop de solopartij en het orkestaandeel met elkaar verweven zijn, en de emotionaliteit van de zangerige gedeeltes.

De componist verzocht de Frankfurter cellist Emil Bockmühl de première te geven, wat tot een uitgebreide correspondentie leidde maar niet een uitvoering. Bockmühl had veel kritiek, schrok vooral terug voor de technisch veeleisende finale en stelde zelfs voor dat Schumann een geheel nieuw slotdeel zou componeren, wat dus niet gebeurde. Ook bespeurde de cellist in het laatste deel te weinig lange melodische lijnen en daarmee een gebrek aan effect. Schumann was inderdaad niet op zoek geweest naar een virtuozenconcert, wel naar emotionele zeggingskracht. Het is wat dat betreft veelzeggend dat hij zelfs heeft overwogen er een kamermuziekversie voor cello en strijkkwartet van te maken, een plan dat hij nooit ten uitvoer heeft gebracht. Zelf heeft de componist zijn Celloconcert nooit kunnen horen. Het werd weliswaar in 1854 gepubliceerd maar de eerste uitvoering liet op zich wachten tot 1860, toen hij al vier jaar dood was.

Thiemo Wind

Jean-Guihen Queyras heeft een meer dan brede horizon. Hij ontvangt uitnodigingen als solist van internationale orkesten en dirigenten, als kamermusicus en als solo-uitvoerder. Hij is ook vaak te gast bij diverse barokensembles, zoals het Freiburger Barockorchester, de Akademie für Alte Musik Berlin en Concerto Köln. Ook bracht hij nieuwe concerten van onder anderen Ivan Fedele, Michael Jarrell en Bruno Mantovani in première. Van 1990 tot 2001 was hij lid van het Ensemble Intercontemporain waar nieuwe muziek van o.a. Boulez, Stockhausen en Ligeti werd uitgevoerd onder leiding van de componisten zelf. Voor zijn talloze cd's kreeg hij o.a. een Diapason d'Or en een Choc du Monde de la Musique. Jean-Guihen Queyras bespeelt een cello van Gioffredo Cappa uit 1696, die hem sinds 2005 door het Mécénat Musical Société Générale ter beschikking wordt gesteld. Hij doceert aan de Musikhochschule Freiburg.

Gustavo Gimeno's onverwachte debuut bij het Koninklijk Concertgebouworkest in februari 2014, als invaller voor Mariss Jansons, zorgde voor een stroomversnelling in zijn carrière. Want nadien dirigeerde hij ook o.a. het City of Birmingham Symphony Orchestra, Deens Nationaal Symfonieorkest, Gewandhausorchester Leipzig, Chicago Symphony Orchestra, Boston Symphony Orchestra, National Symphony Orchestra Washington, het Philharmonia Orchestra in Londen, Wiener Symphoniker en recent in TivoliVredenburg het Nationaal Jeugd Orkest. Sinds het seizoen 2015/16 is hij chef-dirigent van het Orchestre Philharmonique du Luxembourg. Tussen 2001 en 2013 was Gimeno soloslagwerker van het Koninklijk Concertgebouworkest en aansluitend was hij een jaar assistent-dirigent bij het Koninklijk Concertgebouworkest.

Het Orkest van de Achttiende Eeuw dankt het Fonds Podiumkunsten, vrienden over de hele wereld, HvdB & FvV. www.orchestra18c.com

**FONDS
PODIUM
KUNSTEN**
PERFORMING
ARTS FUND NL